

ЁШ АВЛОДНИ ФАВҚУЛОДДА ВАЗИЯТЛАРДАН МУҲОФАЗА ҚИЛИШГА ТАЙЁРЛАШ ТАДБИРЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Ф. А. Абидова

Тошкент тўқимачилик ва енгил саноат институти доценти к.ф.н.

АННОТАЦИЯ

Умумтаълим мактабларида фавқулодда вазиятлардан муҳофаза қилиш соҳасидаги муаммо ва камчиликлар ўрганилиб, уларни бартараф этиш бўйича таклифлар берилган. Умумтаълим мактабларида фуқаро муҳофазаси тузилмаларини ташкил этиш ва уларни тайёрлашнинг, “Фуқаро муҳофазаси куни”ни ўтказишнинг аҳамияти очиқ берилган.

Калит сўзлар: таълим, мактаб, фавқулодда вазият, муҳофаза, тайёргарлик, мониторинг тизими, такомиллаштириш, тузилма, назорат, режалаштириш, ўқув машқ.

ABSTRACT

The problems and shortcomings in the protection against emergency situations in secondary schools are studied and recommendations are given for their elimination. The significance of the formations of the Civil Protection formations, their preparation, the holding of the “Day of Civil Protection” in secondary schools are revealed.

Keywords: education, school, emergency, environment, tayergarlik, monitoring tizim, improvement, tuzilma, control, regime, study.

КИРИШ

Ҳозирги кунда республикамизда аҳолининг барча қатламларини фавқулодда вазиятларда ҳаракат қилишга ва фуқаро муҳофазаси соҳасида тайёрлаш мақсадида кенг кўламда ишлар амалга ошириб келинмоқда. Ҳаётда содир бўлаётган табиий офатларнинг келтирган оқибатлари муҳофаза тадбирларини фақатгина потенциал хавфли объектларда эмас, балки мактаб, техникум ва олий ўқув юртлари каби таълим муассасаларида ҳам амалга оширилиши зарурлигини кўрсатмоқда.

АДАБИЁТЛАР ТАХЛИЛИ ВА МЕТОДОЛОГИЯ

Республикамизда жумладан, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Аҳолини фавқулодда вазиятларда ҳаракат қилишга ва фуқаро муҳофазаси соҳасида тайёрлаш тартибини такомиллаштириш тўғрисида”ги қарори қабул қилинган[1]. Қарорда ёш авлодни яъни мактабгача таълим муассасалари тарбияланувчилари, умумий ўрта таълим мактаблари ва ўрта махсус, касб-хунар таълим муассасалари ўқувчилари ҳамда олий таълим муассасалари талабаларини тайёрлаш усуллари белгиланган. Унга кўра, мактабгача таълим муассасалари тарбияланувчилари — доимий равишда мактабгача таълимнинг давлат талаблари ва ўқув дастурларига мувофиқ таълим-тарбия жараёнида муаммоли-вазиятли ўйинлар ва машғулотларда;

умумий ўрта таълим мактаблари ўқувчилари — ўқув йили давомида, умумий ўрта таълимнинг давлат таълим стандартлари ва ўқув дастурларига мувофиқ ўқиш жараёнида дарсларда, спорт ўйинлари ва мусобақаларида, шунингдек, мактабдан ташқари таълим муассасалари ва ҳудудий марказларнинг фавқулодда вазиятларда ҳаракат қилишга тайёрлаш мажмуаларидаги машғулотларда;

ўрта махсус, касб-хунар таълим муассасалари ўқувчилари ва олий таълим муассасалари талабалари — ўқув йили давомида, ўрта махсус, касб-хунар таълим ва олий таълимнинг давлат таълим стандартлари ва ўқув дастурларига мувофиқ ўқиш жараёнида дарсларда, спорт ўйинлари ва мусобақаларида, шунингдек, ҳудудий марказларнинг фавқулодда вазиятларда ҳаракат қилишга тайёрлаш мажмуаларидаги машғулотларда тайёргарликдан ўтказилиши белгилаб қўйилди.

БМТ нинг ЮНИСЕФ ташкилоти маълумотларига кўра дунёда йилига 175 миллиондан ортиқ болалар табиий офатлар натижасида жабрланиши аниқланган. 2014 йили дунё бўйича 9 миллион бола турли офатлар натижасида таълим олиш имкониятидан маҳрум бўлган. Мисолларга назар ташласак, Эроннинг БАМ шаҳрида 2003 йилда содир бўлган zilзила 8 сониягина давом этган бўлса ҳам, 26 минг 271 кишининг қурбон бўлишига, 10 минг кишининг жароҳатланишига, 75 минг кишининг уй-жойсиз қолишига сабаб бўлганлигини кўрамыз. Фаолият кўрсатаётган 131 та мактабдан атиги биттагина мактаб биноси зарар кўрмаган, қолган мактаблар вайронага айланган. Ўқувчиларни ўқиш жараёнини таъминлаш мақсадида, Қизил ярим ой жамияти томонидан палаткаларда вақтинча мактаблар ташкил этилиб, ўқитишни давом эттиришга тўғри келган.

НАТИЖАЛАР ВА МУҲОКАМА

Республикамиздаги умумтаълим мактабларининг фавқулодда вазиятлардан муҳофаза қилиш бўйича фаолияти ўрганилганда, фавқулодда вазиятлардан муҳофазалаш соҳасида қатор муаммолар мавжудлиги аниқланган. Хусусан, фавқулодда вазиятларда тўғри ҳаракат қилиш бўйича ўқув машғулотлари етарли даражада ўтказилмаслиги, мактабнинг фавқулодда вазиятларни олдини олиш ва бартараф этиш ҳаракатлари режаси талаб даражасида ишлаб чиқилмаганлиги, фавқулодда вазиятлардан муҳофазаланиш бўйича ўқув машғулотларини мунтазам ташкил этилмаслиги, фавқулодда вазиятларга тайёрлигини мониторинг қилиш, назоратини амалга ошириш тадбирлари етарли даражада эмаслиги кўзга ташланади.

Умумтаълим мактабларида аниқланган камчиликларни бартараф этиш, фавқулодда вазиятлардан муҳофаза қилиш тадбирларини такомиллаштириш бўйича қуйидаги тадбирларнинг амалга оширилиши зарур деб ҳисоблаймиз.

Биринчидан, мактабларда ўқувчиларни тўғри ҳаракат қилишга тайёрлашни кучайтириш мақсадида “Ҳаёт хавфсизлиги асослари” курсини ўқитишни такомиллаштириш керак. Жумладан, туман ўқитувчилари орасида “Ҳаёт хавфсизлиги асослари” курсини ўқитиш бўйича очиқ дарслар ташкиллаштириш зарур. Шунингдек ўқувчилар орасида “Ҳаёт хавфсизлиги асослари” бўйича республика, вилоят, туман мактаблараро мусобақалар ташкил этиш талаб этилади.

Иккинчидан, “Ҳаёт хавфсизлиги асослари” курси бўйича ўқувчиларга мослаштирилган илмий методик қўлланмаларни ишлаб чиқиш ва нашр этиш зарур. Чунки ҳозирги кунда ўқитувчилар ушбу курсни фанлараро интеграцияланган ҳолда ўқитаётганлиги сабабли, ҳар бир режалаштирилган мавзу бўйича суратлар, маълумотлар, ведеолавҳалар, слайдлар тайёрлашлари учун кўп вақт сарф қиладилар. Шу боис, тегишли мутахассислар ёрдамида шундай қўлланмалар, дарс ўтиш бўйича мультимедия слайдлар тўплами ишлаб чиқилиши ўқитувчилар учун катта ёрдам бўлади ва дарсга тайёргарлик кўриш вақтларини тежалишига олиб келади.

Учинчидан, мактабларда фавқулодда вазиятлар содир бўлганда тўғри ҳаракат қилиши бўйича йилда бир марта амалий машғулотлар яъни “Фуқаро муҳофазаси куни”ни доимий ўтказишни ташкиллаштириш зарур. Шу куни мактабда ташкил этилган Фуқаро муҳофазаси тузилмаларининг, раҳбар органларнинг ҳаракатлари текширилиб, мактабнинг фавқулодда вазиятларни олдини

олиш ва бартараф этиш ҳаракатлари режаси [2], амалда синаб кўрилади. Камчилик ва ютуқлар аниқланиб, режага тегишли ўзгартиришлар киритилиши назарда тутилади. Амалий машғулотлар давомида раҳбарларнинг, ўқитувчи ва ўқувчиларнинг ҳаракатлари амалда синаб кўрилади. Бундан ташқари ўқувчиларни қаерга эвакуация қилинади, қайси эшик ёки заҳира эшикларидан чиқилади, заҳира эшиклари кимлар томонидан очилади, ўқувчилар қандай огоҳлантирилади, кўнғироқлар қандай чалинади каби саволларга ечим яратилади. Мазкур тадбирларни самарасини ошириш мақсадида, мактаб ўқувчи ва ўқитувчиларни фавқулодда вазиятлар вақтида тўғри ҳаракат қилишга ўргатишни тизимли ҳолда олиб бориш керак. Жумладан, ҳар бир мактаб жойлашган ҳудуднинг хусусиятини инобатга олган ҳолда, шу ҳудудда содир бўлиш эҳтимоли бўлган сув тошқини, zilзила, ёнғин ва портлашлар, кимёвий, радиациявий заҳарланиш каби фавқулодда вазиятлар инобатга олиниши, улар содир бўлган вақтида ўқитувчи ва ўқувчиларнинг ҳаракатларини ўқув машғулоти давомида синаб кўриш назарда тутилган[4].

Мактабларда Фавқулодда вазиятлардан муҳофаза қилиш тадбирларни такомиллаштириш мақсадида, Фавқулодда вазиятлар бошқармалари (бўлимлари) ходимлари, вилоят халқ таълими бошқармалари, туман халқ таълими бўлимларидаги махсус ходимлар иштирокида вилоят, туманлар бўйича семинар-тренинглари ташкил этиш зарур. Семинар якунида битта мактаб миқёсида Фуқаро муҳофазаси кунини намунавий тарзда амалий ўтказиш, улардаги Фавқулодда вазиятлардан муҳофазаланиш бўйича ҳужжатлар билан яқиндан танишиш тадбирларини амалга ошириш талаб этилади.

Шунингдек ўтказилган “Фуқаро муҳофазаси куни” бўйича тушунтириш матнлари билан ёритилган видеоларни оммавий ахборот воситаларида, халқ таълими вазирлиги сайтларида намоёни қилиб, республикамиз миқёсида оммалаштиришни йўлга қўйиш мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз.

Тўртинчидан, мактабларда Фуқаро муҳофазаси тузилмаларини ташкил этиш, уларни ўқитиш ва ўргатиш ишларини такомиллаштириш зарур. Таъкидлаш керакки, фавқулодда вазиятлар вақтида биринчи бўлиб мактабда ташкил этилган тузилмалар фаолият кўрсатади. Шу сабабли Фуқаро муҳофазаси тузилмаларини ташкил этиш бўйича директор буйруғи тайёрланиши керак. Тузилма аъзолари мактаб раҳбарияти томонидан ўқитилиши ҳуқуқий-меъёрий ҳужжатларимизда белгиланган. Унга кўра объектларда ташкил этилган Фуқаро

муҳофазаси тузилма аъзолари 15 соатли дастурга асосан махсус мавзулар бўйича ўқитилиши назарда тутилган. Бундан ташқари тузилма аъзолари бўлмаган ходимлар учун ҳам тўғри ҳаракат қилишга ўргатиш мақсадида махсус мавзулар белгиланган. Бу машғулотлар мактаб раҳбарияти томонидан амалга оширилиши зарур. Машғулотлар давомида тузилма аъзоларининг фавқулодда вазият вақтидаги ҳаракатлари аниқ ўргатилиб борилади.

Бешинчидан, мактабнинг фавқулодда вазиятларга тайёрлигини мониторинг қилиш, назоратини амалга ошириш туман халқ таълими бўлими, бошқармалари ва вазирликдан тайинланган фуқаро муҳофазаси ходимлари томонидан амалга оширилиши мақсадга мувофиқ ҳисобланади.

Бундан ташқари ўқувчиларнинг фавқулодда вазиятларда тўғри ҳаракат қилиш бўйича билимларини мунтазам такомиллаштириб бориш мақсадида, “Ҳаёт фаолияти асослари” бўйича сўровномалар ўтказиш, доимий синфлараро турли мусобақалар уюштириб туриш яхши самара беради деб ўйлаймиз.

Чет эл мамлакатлари тажрибаси ўрганиб чиқилганда, республикамизга тадбиқ этиш мумкин бўлган ижобий фаолиятлар мавжудлиги аниқланди. Белоруссия Республикасида [3] мактаб ўқувчиларини фавқулодда вазиятларда тўғри ҳаракат қилишга тайёрлаш мақсадида бир нечта “Хавфсизлик марказлари” ишга туширилган. Гомель шаҳридаги марказда 10 дан ортиқ интерфаол майдончалар ташкил этилган бўлиб, буларда ёнғин хавфсизлиги, табиий фавқулодда вазиятлардаги хавфсизлик, биринчи ёрдам кўрсатиш, ўрмонда ўзини тутиш ва хавфсизлик қоидалари, радиациявий хавфсизлик, криминал хавфсизлик йўналишлари бўйича ўргатилади. Ўқувчиларнинг ёшига мослаштирилган ҳолда маълум ҳолатни акс эттирувчи тренажёрлар моделлаштирилган. Ўқувчилар тренажёрларда ўйин тарикасида тўғри ҳаракатланишга ўргатилади. Хавфли йўлаклар барпо этилган бўлиб, ўқувчилар турли фавқулодда вазиятни бошларидан кечирадилар, масалан тутунли ва қоронғу хонадан чиқиш каби хавфли вазиятларда ўзларини муҳофаза қилиш усулларини синаб кўрадилар. Марказлар фаолияти 2013 йилдан бошланган бўлиб, шундан буён бундай марказларда тайёргарликдан ўтган болалар ичида ёнғинларда жабирланганлар сони, тайёрланмаган ҳудудлардагиларга нисбатан 30 фоизга камайганлиги исботланган. Республикамизда ҳам шундай марказларни ташкил этиш мақсадга мувофиқ бўлар эди.

Бундан ташқари, республикамиз телевидения, радио каналлари орқали ўқувчилар билан жонли эфирларда фавқулодда вазиятлар бўйича тестлар, савол-жавоблар

ташкил этиш, ғолибларни аниқлаш, уларни тақдирлаш каби тадбирларни амалга ошириш ўқувчилар билимини чуқурлашишига, қизиқиши ошишига олиб келади. Ўқувчилар WWW.FVV.uz интернет сайтларида берилаётган янги маълумотлар билан, фавқулодда вазиятда тўғри ҳаракат қилиш усуллари ва йўллари билан мустақил танишишлари мумкин.

Ёш авлодни фавқулодда вазиятлардан муҳофаза қилиш тадбирларини такомиллаштириш мақсадида, умумтаълим мактабларида куйидагиларни таклиф қиламиз:

1. Мактабларда фавқулодда вазиятлардан муҳофазаланиш тадбирларини оммалаштиришнинг энг яхши усулидан бири, мактабда Фавқулодда вазиятлардан муҳофазаланиш тадбирлари бўйича тайёрланадиган ҳужжатлар, “Фуқаро муҳофазаси куни”ни ўтказиш тартиби бўйича ҳужжатли фильм ишлаб чиқиш.

2. Мактабларда “ФМ тузилмалари”ни ташкил этиш ва уларни масофавий ўқитиш.

3. Вилоят халқ таълими бошқармалари, туман халқ таълими бўлимлари томонидан “Фуқаро муҳофазаси куни”ни ўтказилишини режалаштириш ва амалга оширилишини назорат қилиш, ўтказилган тадбирнинг видеолавҳаларини жамлаш ҳамда мутахассислар ёрдамида сифатини шархлаш.

4. “Ҳаёт хавфсизлиги асослари” курси бўйича қўлланмалар ишлаб чиқиш, курсни ўқитишни такомиллаштириш.

5. Туманларимизда Хавфсизлик марказларини куриш ва жихозлаш бўйича тадбирларни амалга ошириш зарур деб ҳисоблаймиз.

ХУЛОСА

Шундай қилиб, ёш авлодни ва мактаб Фуқаро муҳофазаси тузилмаларини тўғри ҳаракат қилишга тайёрлаш, “Фуқаро муҳофазаси куни”ни мунтазам ўтказиб бориш орқали, эҳтимоли мавжуд фавқулодда вазиятларни олдини олишга, улар содир бўлган тақдирда зудлик билан бартараф этиш тадбирларини амалга оширишга эришиш мумкин.

REFERENCES

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 9 сентябрь 2019 йилдаги “Аҳолини фавқулодда вазиятларда ҳаракат қилишга ва фуқаро муҳофазаси соҳасида тайёрлаш тартибини такомиллаштириш тўғрисида”ги 754-сонли қарори.

2. Хусанова С ва бошқалар. Умумий ўрта таълим мактабларида фавқулодда вазиятлардан муҳофаза қилиш тадбирларини режалаштириш бўйича услубий қўлланма. 2017 й. Юнисеф, ФВВ, Халқ таълими вазирлиги. 72 б.
3. Парчук. Е.И. “Опыт МЧС Республики Беларусь в организации обучения населения основам безопасности жизнедеятельности”. “Внедрение результатов научных исследований в практическую деятельность оперативных служб МЧС и ГСЧС для определения вероятности возникновения ЧС, установление критериев рисков ЧС и определение степени риска их возникновения” Международная научно-практическая конференция. Сборник научных статей. Ташкент 2018 г. 16 мая. 35-42 ст.
4. Умумий ўрта таълим мактабларида фавқулодда вазиятлардан муҳофаза қилиш тадбирларини режалаштириш бўйича услубий қўлланма. Хусанова С. И., Абидова Ф.А., Ибрагимов М. ЎР ФВВ, Халқ таълими вазирлиги, ЮНИСЕФ. Тошкент. 2017 й. 72 б.

